

Vaala, Puhakka

Kivikautisen asuinpaikan koekaivaus 1999

Kunta: Vaala

Kylä: Kukkola

Tila: Puhakka rek. nro 1:91 ja rek. nro 1:71

Maanomistaja: (1:71) Raimo Karjalainen, os. Välitalontie 73, 91700 Vaala; (Puhakka) Aarne Karppinen, Neittäväntie 127, 91700 Vaala.

Sijainti Peruskartta 3414 09 NEITTÄVÄ

luoteispää: x = 7159 66, y = 488 96, z = 123-125;

kaakkoispää: x = 7159 46, y = 489 50

Muinaisjäännösluettelon numero: 14

Aiemmat tutkimukset: Tarkastus Oiva Keskitalo v. 1967. Inventointi Marja Mustakallio ja Leena Tomanterä v. 1969, nro 23. Tarkastus Esa Suominen v. 1987.

Aiemmat löydöt: KM 3998:1-8, 4080:188-189, 7619:41-43, 7683:24, 8645:1-8, 9194:1-5, 9296:1-6, 10970:3-5, 11759:1-4, 17315:1-12, 17948:1-6, 17949:1-2, 17959, 23909, Kuopion museo 2616, 2627-2631.

Kertomukseen liittyvät löydöt: KM 32045:1-54.

Luettelo kertomukseen liittyvistä valokuvista on sivulla 6.

Sivu 7 on kertomuksen yleiskartta 1:1000, koko A3.

Sivut 8 on kertomukseen liittyvä kuvataulu.

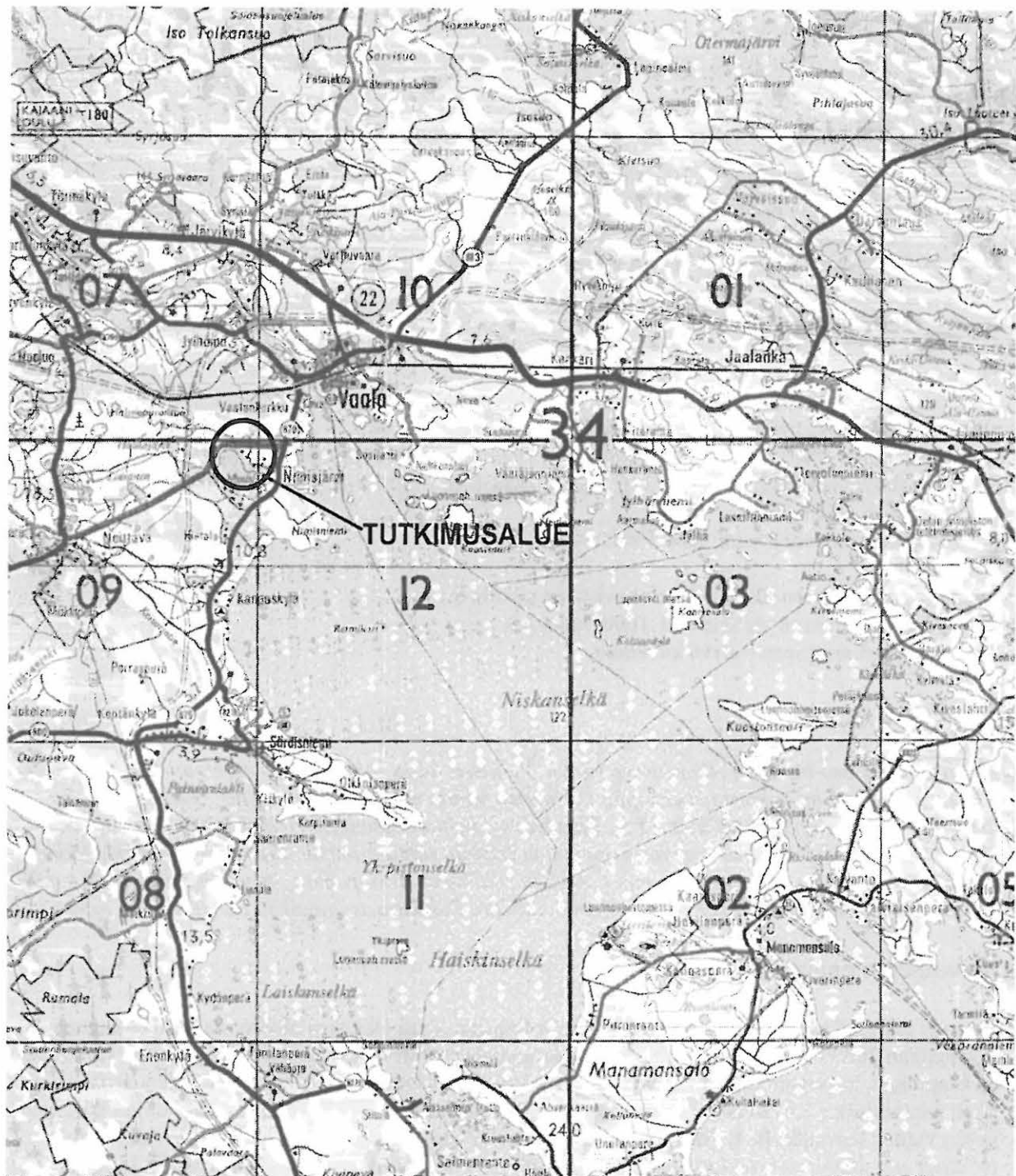
Tiivistelmä.

Vaalan Puhakassa tutkittiin Nimisjärven rantaa Puhakan talon kohdalla 280 m pituudelta. Kohteeseen kaivettiin 55 l x 1 m² kokoista koekuoppaa. Alueesta tehtiin myös fosforikartoitus. Tutkitun alueen leveys rantatörmän päällä on noin 15 m, Puhakan talon luoteispuolella aiempien havaintojen perusteella koekuoppia tehtiin kauimmillaan noin 60 m päähän rantatörmästä. Kaivauksen tulokset jäivät vähäisiksi. Pellon muokkaus oli tuhonnut alueella sijainneen asuinpaikan, vain kaakkoispäässä rantatörmän ja pellonreunan välissä sitä oli hieman jäljellä. Puhakan asuinpaikan luoteisosaa ei tutkittu.

Kaivauksen esittely

Kaivaus tehtiin Säräisniemen kylänkehittäjänä toimineen Matti Haatajan aloitteesta Vaalan kunnan myöntämän 20000 mk määrärahan turvin. Määrärahalla palkattiin kaivauksen piirtäjä, hum. kand. Leena Manninen, korvattiin hänelle ja kaivauksen johtajalle matkakulut sekä hankittiin kaivaustarvikkeet. Kunta antoi lisäksi kaivaukselle kolme nuorta ns. tonnin työläistä. Kaivaus oli Vaalan lukion kurssina ja sen vuoksi kaivauksella työskenteli neljä historian opintojaan suorittavaa lukiolaisia. Sekä tonnin työläiset että lukiolaiset osallistuivat kaivaukselle viikon ajan. Lukion puolesta asiaa hoiti historian ja yhteiskuntaopin lehtori Jouni Kauhanen. Hän osallistui koko ajan myös kaivaustyöhön. Kaivauksella oli mukana myös yksi opintonsa päättänyt nuori työharjoittelijana. Matti Haataja järjesti kaivaukselle yhden Säräisniemen kylätyöntekijän sekä poikansa, artesaaniopiskelija Antti Haatajan, joka suoritti opintoihin liittyvää harjoittelua. Samoin opintoihin liittyvän harjoittelun takia kaivaukselle osallistui arkeologian opiskelija Sami Viljanmaa. Tutkitulta alueelta teki fosfaattikartoituksen Helsingin yliopiston assistentti Mika Lavento, joka osallistui kaivaukseen omalla kustannuksellaan. Kaivausta johti Kaijuun Museon arkeologi Esa Suominen virkatyönään. Maastotyöt tehtiin 21.6.-2.7.1999

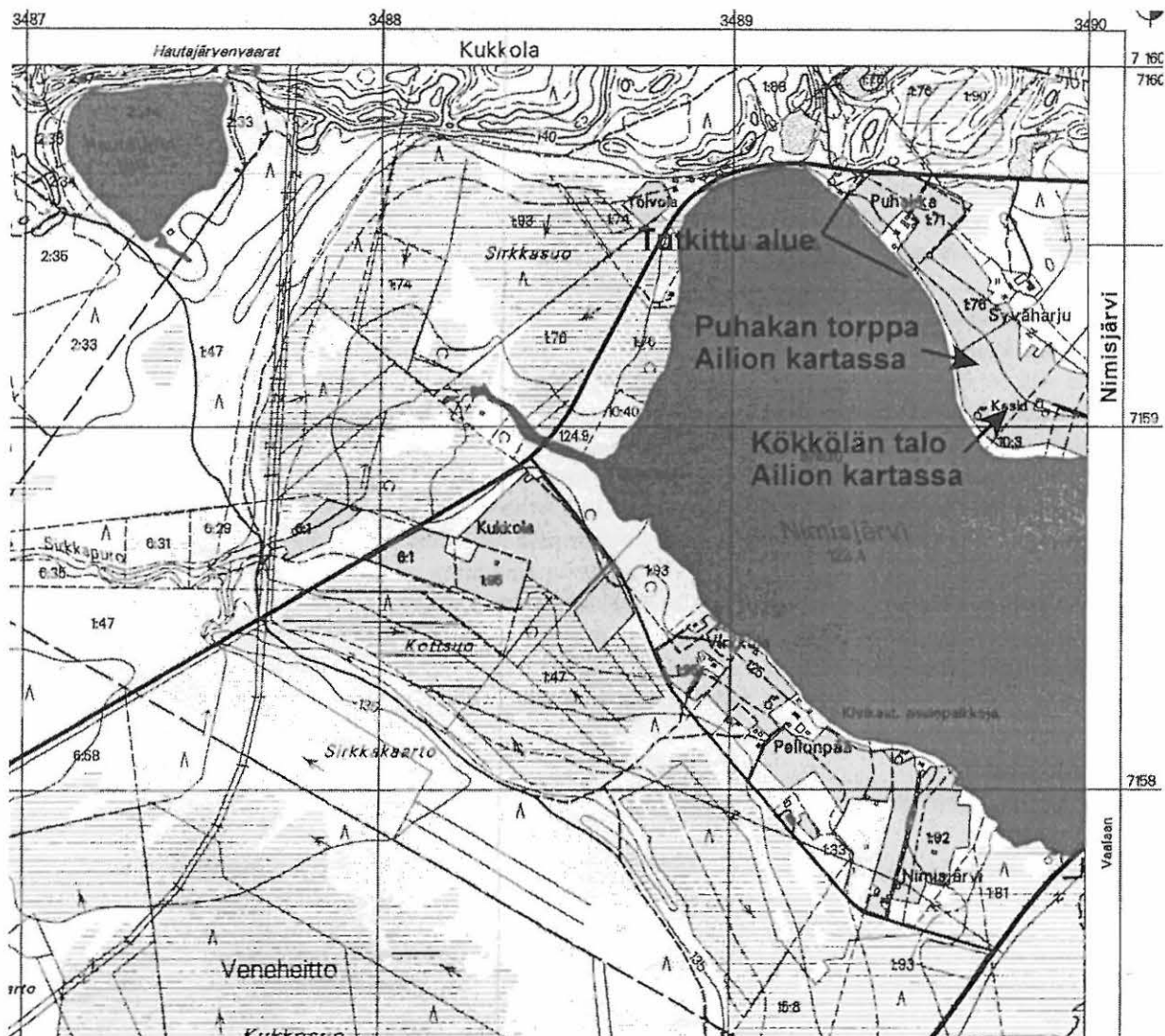
Kaivauksen tarkoituksena oli selvittää, onko Nimisjärven alueen muinaisjäännöksistä enää mitään jäljellä. Puhakka valittiin tutkimuskohteeksi runsaiden irtolöytöjensä vuoksi. Kaivauskohteen valintaan vaikutti myös se, että samalla tutkitun Kökkölän kanssa Puhakka muodostaa pitkän yhtenäisen asuinpaikka-alueen, jossa ei ole kesäasuntoja, joiden rauhaa kaivaukset olisivat häirinneet.

Kopio GT-kartasta 11 1:200000.

Kaivauskohteen kuvaus

Puhakan asuinpaikka Nimisjärven koillisrannalla ja pohjoispäässä on lähes 0,7 km pituinen. Kaakossa on 0,3 km pituinen peltoalue, jonka kaakkoisosassa sijaitsee Puhakan talo. Pellon luoteispuolella on kesämökki ja siitä luoteeseen suuperäistä metsää, järven pohjoispäässä asuinpaikka käsittää kapean alueen Neittävän tien ja rannan välissä. Koko alueella ranta on matalaa, umpeen kasvavaa hietikkoo, jonka takana on ehkä metrin korkuinen törmä. Törmän päällä maasto on tasaista, se nousee vain loivasti muualla paitsi järven pohjoispäässä, jossa Neittävän tien pohjoispuolella on korkea harju.

Kopio peruskartasta 3414 09 NEITTÄVÄ 1 :20000

Pellon pohjoispuolinen alue päätettiin jättää koekaivauksen ulkopuolelle. Järven pohjoispäässä ei maaston ja tien vuoksi voinut olla juurikaan ehjää asuinpaikkaa, tien ja pellon välisellä metsäalueella oli niin paksu suoturve, että sinne koekuoppien teko olisi ollut kohtuuttoman hankalaa.

Peltoalueella muokattu maa ulottui käytännössä rantatörmään saakka. Törmä kasvoi pientä koivua, mäntyä ja pajua. Pelto oli viljelyksessä ja työ piti tehdä niin, että viljelylle aiheutettu vahinko on mahdollisimman pieni. Aiemmin pellot ovat kuuluneet Puhakkaan, nykyään taloon kuuluu vain pihamaa, kasvi- ja perunamaata sekä rannassa joutomaata, siellä oli muun muassa vanhan saunan paikka.

Puhakan torpan sijainti

Julius Ailion kaivauskertomuksen karttaan Niemisjärven alueesta vuodelta 1900 Puhakan torppa on merkitty lähes puoli kilometriä nykyistä etelämmäksi, myös Kökkölä, nykyinen Syväharju, sijaitsee selvästi nykyistä etelämpänä. Tämä tarkoittaisi sitä, että vanhimmat Puhakan löydöt ovatkin nykyään Kökköläksi nimetystä kohteesta.

Kartta vaikuttaa kaikin puolin tarkalta. Järven muoto vastaa nykyistä peruskarttaa ja esimerkiksi Kökkölän ja sen eteläpuolella sijaitsevan Kasken välinen raja on täsmälleen nykyisellä paikallaan. Koska Ailion esittämät tiedot ovat yleensäkin luotettavia ja kaivauskartat ovat ajankohdan huomioon ottaen

erinomaisia, tulee mieleen epäily, että Puhakka on aiemmin todella sijainnut kartan esittämässä paikassa.

Ailion kartan tarkkuus selittyy sillä, että se on B. Ståhlbergin maanmittauslaitokselle vuosina 1843 ja 1845 tekemän kartan kopio. Kyseisestä kartasta tehtyyn, vuonna 1875 Paltamon ja Säräisniemen kärkeillä käsiteltyyn kopioon ei ole merkitty sen enempää Puhakkaa, Kökkölää, kuin niiden peltojakaan. Tuntuu luontevalta, että Ailio on itse piirtänyt tähän valmiiseen pohjakarttaan siitä puuttuvat Puhakan ja Kökkölän merkitessään siihen järven löytöpaikkoja.

Sijainnin oikeellisuuden puolesta puhuu Ailion tietojen yleinen luotettavuus. Vaikka hän ei olisi talojen paikkoja sen kummemmin mittaillut tai edes itse niitä karttaan merkinnyt, on virhe niin suuri ja ilmeinen, että sitä on vaikea ymmärtää. Toisaalta mikään muu tieto ei viittaa kartan esittämään sijaintiin. Vuoden 1907 tilannetta kuvaavassa kartassa Nimisjärven tilan tiluksista molemmat talot ovat nykyisillä paikoillaan. Syväharjun (entisen Kökkölä) iäkäs emäntä Enni Huotari ei tiennyt talojen siirrosta mitään. Tosin hän on tullut taloon vasta 1930 luvulla, mutta on aina ollut hyvin kiinnostunut menneisyydestä. Ehkä selkeimmin kartan virheellisyyteen viittaa Ailio itse. Hän teki Kökkölän rannassa kaivauksia vuonna 1900. Kaivausalueiden sijainti on yleiskartassa määritelty Puhakan ja Kökkölän rajan perusteella. Hänen yleiskarttaansa Kökkölän kaivauksesta on mahdoton sijoittaa niemeen, johon hän on merkinnyt Puhakan ja Kökkölän, rannan muodot eivät täsmää mitenkään. Lisäksi kaivausalue tulisi osittain matalaan ja vetiseen rantaan, joka ei sovi Ailion kuvaukseen kaivauskohteesta. Sen sijaan nykyisen Syväharjun tilan luoteisrajan mukaan sijoitettuna Ailion yleiskartta ja kohteen kuvaus sopivat kohtuullisen hyvin. Vaikuttaa siis siltä, että Ailion kartta on Puhakan ja Kökkölän osalta virheellinen.

Kaivausmenetelmät

Kaivausta varten alueelle luotiin tavalliseen tapaan pohjois-etelä -suuntainen koordinaatisto, jossa mielivaltaiselle pisteelle pellon luoteisosassa annettiin arvo $x = 900$, $y = 100$. Ajatuksena oli saada myös Puhakan kaakkoispuolella oleva Kökkölä samaan koordinaatistoon. X-akselilla arvot kasvoivat pohjoista, y-akselilla itää kohti. Korkeusmittausten kiintopisteenä käytettiin Puhakan talon lounaispuolella sijaitsevaa rajapyykkiä. Koordinaatistossa se sijaitsee pisteessä 811/208. Sen korkeus merenpinnasta oli 124,23. Korkeus laskettiin valtakunnallisesta mittapisteestä nro 3824.

Alue tutkittiin $1 \times 1 \text{ m}^2$ kokoisin koekuopin. Koekuoppien määrään vaikutti tarve saada noin kilometrin pituinen Puhakan ja Kökkölän ranta tutkittua yhdeksässä päivässä.

Nimisjärvelläkin etukäteislöydöt ja muut tiedot asuinpaikoista keskittyvät rannan välittömään läheisyyteen. Myöskään maasto ei viittaa muunlaiseen sijaintiin. Siksi koekuopat sijoitettiin kahteen riviin siten, että ensimmäinen rivi tehtiin rantatörmän päälle, lähelle reunaa, toinen kuopparivi ensimmäisestä noin kymmenen metrin päähän pellolle. Kuopat olivat rannan suunnassa noin 15 m etäisyydellä toisistaan. Puhakan talon luoteispuolelle, josta on saatu runsaimmat irtolöydöt, kuopat tehtiin rannan suunnassa 10 m välein, neljään tai viiteen riviin, eli siis kauimmat lähes 60 m päähän rantatörmästä. Inventointikertomuksessa mainittu 120 m talon koillispuolelta löytynyt nuotiokiveyksen kohta jätettiin tutkimatta pellossa olleen viljan säästämiseksi.

Koekuopista poistettiin kova pintamaa lapiolla, syvemmältä maa kaivettiin pääasiassa lastoilla. Kuopat kaivattiin niin syviksi, että oli päästy varmasti koskemattomaan pohjahiekkaan. Löydöt otettiin talteen ensin peltomullasta ja sen jälkeen 10 cm kerroksissa. Fosforinäytteet otettiin kaikista kaivatusta koekuopista kuoppien reunasta sekä koekuoppien kanssa linjassa olevista kohdista kauempaa pellolta kairalla.

Kaivaustulokset

Maalajit ja kulttuurimaa

Kuopat tehtiin pääasiassa viljelyksessä olevaan peltoon. Mullan paksuus oli 20–30 cm, talon kaakkoispuolella rantatörmän lähelle tehdyissä jopa 30–40 cm. Alueen luoteisosassa mullan alla oli muutaman sentin hiekkakerros ja sen alla savi, joissain kuopissa hiekka puuttui kokonaan. Hiekka oli väriltään harmaata tai ruskeaa. Taloa kohti mentäessä saven saattoi korvata ruskea hiekka tai hiekansekainen savi. Talon kaakkoispuolen pellossa mullan alla oli harmaata hiekkaa 5–10 cm kerros, alinna oli ruskea hiekka. Alkuperäinen turvekerros oli säilynyt multakerroksen alla vain talon edustan rannassa kuopassa 787/250 sekä talon kaakkoispuolelle, pellon reunaan, rantatörmän viereen tehdyissä kuopissa.

Kulttuurimaasta oli jäännöksiä vain talon länsipuolella, alueella, josta ovat myös runsaimmat etukäteislöydöt. Kuopassa 837/198 oli harmaassa ja ruskeassa hiekkassa hieman punertavanharmaata likamaata ja hiilenpaloja. Kyseessä saattoi olla pellon muokkauksessa lähes täysin tuhoutuneen tulisijan jäännökset. Talon kaakkoispuolella kohtuullisen hyvin säilyneessä hiekkassa ei voinut havaita mitään selkeää värjäytymistä.

Löydöt

LAJI	KPL	PAINO G
KIVILAJI-ISKOKSIA	10	37,69
KIVILAJIESINEEN KATKELMA	2	8,71
KIVITALTAN TEELMÄ	1	149,05
KVARTSI-ISKOKSIA	75	219,18
PALANEITA LUUNSIRUJA	63	8,59
PII-ISKOKSIA	1	0,45
SAVIASTIANPALOJA	2	1,23

Ennen kaivausta havaittiin pinta-löytöinä muutama kvartsi-iskos talon kaakkoispuolen pellossa lähellä rantatörmää. Kaivauslöydötkin ovat pääasiassa yksittäisiä kvartsi-iskoksia ja palaneen luun siruja joko mullasta tai heti sen alla olleesta hiekkasta. Löytöjä on runsaimmin talon ympäriltä ja alueen kaakkoispäästä, löytöalue jatkuu Syväharjun tilan puolelle. Selvästi

runsaslöytöisin oli kuoppa 744/303 talon kaakkoispuolella. Tässä oli mullan alla myös säilynyt myös alkuperäinen turvekerros. Nämäkin löydöt yhtä kvartsi-iskosta lukuun ottamatta tulivat harmaasta hiekkasta 1. kerroksesta. Lisäksi talon länsipuolelta kuopasta 822/198 tuli muutama löytö vielä 2. kerroksesta. Saviastianpalat ovat pieniä murusia.

Kajaanissa 24.10.2000

Esa Suominen

Kertomukseen liittyvät valokuvat

Kaikki kuvat Esa Suominen 1999.

Mustavalkonegatiivit:

- 6303: 1 Puhakan talon pihaa. NE
2 Peltoalue Puhakan luoteispuolella, taustalla Puhakan rakennuksia. NW.
3 Peltoalue Puhakan kaakkoispuolella. Jouni Kauhanen kaivaa runsaslöytöistä kuoppaa 744/303. E.
4 Peltoalue Puhakan kaakkoispuolella. N.

Väridiat:

- 6303: 5 Puhakan talon pihaa. NE
6 Peltoalue Puhakan luoteispuolella, taustalla Puhakan rakennuksia. NW.
7 Peltoalue Puhakan kaakkoispuolella. Jouni Kauhanen kaivaa runsaslöytöistä kuoppaa 744/303. E.
8 Peltoalue Puhakan kaakkoispuolella. N.

VAALA NIMISJÄRVI PUHAKKA

s. 7

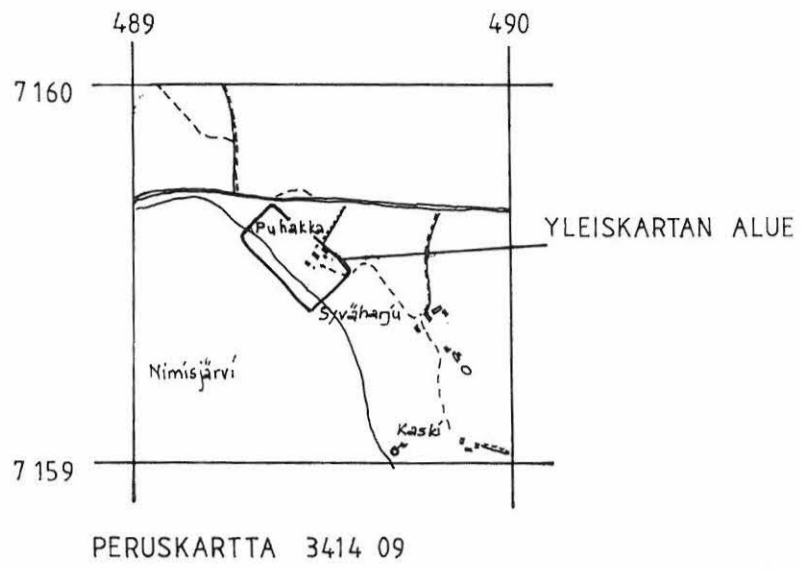
ESA SUOMINEN 1999

YLEISKARTTA

MK 1:1000

KP 124,23 m y. mp

Piirt. Leena Manninen

 TILANRAJA

 TIE

 RAKENNUKSIA

 RAJAPYYKKI

 SÄHKÖLINJA

 KOEKUOPPA

 KOEKUOPPA, JOSTA ESIHIST. AJAN LÖYTÖ

FOSFORINÄYTE ≤ 150 mg p/kg

FOSFORINÄYTE $150 \leq x \leq 300$ mg p/kg

FOSFORINÄYTE ≥ 300 mg p/kg

